*IN MEMORIAM*

# ALF LOMBARD.
# O SUTĂ DE ANI DE LA NAŞTERE

În 2002 se împlinesc 100 de ani de la naşterea lui Alf Lombard. Pentru români, pentru lingvistica românească numele lui are o semnificaţie specială. Alf Lombard nu a fost numai un mare romanist suedez, a fost un om care a iubit România şi poporul său, un adânc cunoscător al culturii şi al limbii române, căreia i-a consacrat lucrări fundamentale, contribuind şi la mai buna cunoaştere a ei în lume. Savantul, a cărui viaţă şi activitate se întind de-a lungul unui secol, s-a născut la Paris, în 8 iulie 1902. Tatăl său era francez, iar mama suedeză. La câtva timp după moartea soţului, survenită în 1903, ea s-a întors în Suedia, ocupându-se îndeaproape de educaţia fiului ei, acordând multă atenţie limbilor străine, pentru care Alf Lombard a avut un talent deosebit; a devenit, cu timpul, un mare poliglot. A făcut studii de filologie romanică la Universitatea din Uppsala cu Erik Staaff, profesor căruia îi va păstra o vie admiraţie şi recunoştinţă. Pe lângă latină şi limbile romanice, ca student a aprofundat germana, engleza şi apoi limbile slave, mai ales rusa, cu reputatul slavist Rickard Ekblom. Studiind istoria limbii române, a devenit interesat de albaneză, dar şi de limbile care au influenţat româna în decursul timpului, precum neogreaca, turca sau maghiara. Încă din tinereţe l-a atras araba, necesară în studiile sale de hispanistică, dar aria preocupărilor s-a extins şi spre alte limbi, cum ar fi basca sau chineza. Cunoştea, pe lângă suedeză, şi alte limbi nordice, mai ales daneza şi islandeza. A ţinut conferinţe sau a redactat studii în unele din aceste limbi, iar în numeroasele sale călătorii, „sub cer romanic" sau în alte ţări, simţea o mare plăcere să se întreţină cu oamenii locului în limba lor. Excelenta sa pregătire ştiinţifică se îmbina şi se baza pe însuşirile sale native: o mare inteligenţă, un fin simţ lingvistic, interes, pasiune pentru cercetare, o mare curiozitate pentru fenomenul cultural în general, precum şi o putere de muncă ieşită din comun.

După susţinerea doctoratului în 1930, cu teza *Les constructions nominales dans le français moderne,* este numit docent la Universitatea din Uppsala. Încă de la începutul activităţii sale ştiinţifice şi didactice, a fost surprins şi intrigat, aşa cum a relatat de multe ori, de faptul că în universităţile suedeze limba română nu era studiată şi nu îşi afla locul cuvenit alături de celelalte limbi romanice, precum franceza, italiana sau spaniola. Convins de importanţa ei pentru romanistică, a început să o înveţe singur de prin 1930, apoi a hotărât să plece în România pentru a şi-o însuşi la faţa locului. În 1934, în timpul unei lungi călătorii de studii, care a cuprins şi alte oraşe – Constantinopol, Roma, Paris –, a petrecut o lună la Bucureşti. Având recomandarea profesorului său Erik Staaff, este primit cu deosebită simpatie de către Ov. Densusianu (cei doi se cunoşteau, Ov. Densusianu

făcuse o călătorie în Suedia) şi încurajat să-şi pregătească documentarea necesară în cele mai favorabile condiţii. Cu această ocazie va cunoaşte colaboratori apropiaţi şi studenţi ai marelui lingvist, printre ei pe Al. Rosetti şi pe Augustin Z. N. Pop(escu), cu care va rămâne prieten întreaga viaţă. Ultimul, student al lui Ov. Densusianu, a fost şi cel care i-a dat lecţii particulare de română şi i-a servit ca subiect în ancheta fonetică efectuată pentru adunarea materialului pe care îl va folosi în lucrarea publicată la Uppsala, în 1935 – *La prononciation du roumain.* Lucrarea, care prezintă pronunţarea literară românească, respectiv cea din mediile cultivate bucureştene, a fost imediat remarcată pentru noutatea ideii şi pentru precizia notării celor mai fine nuanţe şi rămâne o lucrare de referinţă, un manual preţios, util şi astăzi pentru învăţarea limbii române.

Călătoria în România a constituit un moment hotărâtor pentru întreaga lui activitate viitoare. Fără să abandoneze cercetările privind alte limbi romanice – franceza, italiana, spaniola (vom cita câteva titluri: *Le groupement des pronoms personnels régimes atones en italien, L'infinitif de narration dans les langues romanes.Étude de syntaxe historique, Le rôle des semi-voyelles et leur concurrence avec les voyelles correspondantes dans la prononciation parisienne*) –, sau cercetările în domeniul limbilor scandinave, cele mai importante lucrări ale sale, cărora le-a dedicat ani lungi de muncă, sunt cele privitoare la limba română.

În octombrie 1936, începe să ţină un curs de limba română la universitatea din Uppsala, primul de acest fel la o universitate din Suedia. Prelegerea inaugurală, care a trezit interesul multor auditori, s-a desfăşurat într-o atmosferă solemnă, fiind prezent rectorul universităţii, precum şi ambasadorul şi câţiva membri ai corpului diplomatic român de la Stockholm. Alf Lombard va considera totdeauna acest moment ca un eveniment deosebit în activitatea sa didactică. Aceste prelegeri, mult amplificate, le va ţine apoi şi la Lund, de-a lungul multor ani, până în 1986. O altă mare realizare a avut loc mult mai târziu, în 1961, când, datorită străduinţelor sale, româna a devenit o disciplină de studiu autonomă, în cadrul catedrei de limbi romanice de la Universitatea din Lund, fapt care dădea studenţilor posibilitatea de a obţine o licenţă în română, la egalitate cu franceza, italiana sau spaniola. O elevă a sa, Elsa Nilsson, este autoarea primei teze de doctorat cu subiect românesc susţinută în Suedia, publicată la Lund în 1969: *Les termes relatifs et les propositions relatives en roumain moderne. Étude de syntaxe descriptive.* O altă elevă a sa, Dagmar Falk, a predat mulţi ani româna alături de profesorul său şi apoi a continuat singură, până la pensionare. În prezent, Coralia Ditvall, care a susţinut doctoratul de asemenea cu subiect românesc, *Études sur la syntaxe et la sémantique de „tot" en roumain ancien et moderne,* Lund, 1997 (lucrare începută cu Alf Lombard, terminată sub conducerea prof. Suzanne Schlyter), predă româna la universităţile din Lund şi Copenhaga. Cu sprijinul universităţii din Lund a început predarea românei prin internet, lecţiile fiind urmărite nu numai de studenţi din Suedia, ci şi din alte ţări sau continente.

În 1938 a făcut o nouă călătorie în România. Cu această ocazie a vizitat şi Clujul, fiind primit cu cordialitate de Sextil Puşcariu la Muzeul Limbii Române. A participat la câteva anchete dialectale cu Emil Petrovici şi s-a iniţiat în lucrările de elaborare a *Atlasului lingvistic român*. Ca invitat al lui Nicolae Iorga, pe care îl cunoscuse în călătoria sa anterioară, s-a oprit la Vălenii de Munte. Pentru Iorga, Alf Lombard a avut toată viaţa sentimente de nemărginită preţuire şi admiraţie. La întoarcerea spre casă a traversat Basarabia, pe urmele regelui Carol al XII-lea al Suediei, oprindu-se la Bender (Tighina), unde acesta, în urma înfrângerii de la Poltava, a fost silit să stea 5 ani. Evenimentele istorice, legendele care s-au ţesut în jurul regelui, întoarcerea lui în Suedia străbătând România şi Europa călare l-au captivat pe Lombard, care a şi scris de mai multe ori despre acest subiect.

Cu ocazia acestei călătorii şi a şederii mai îndelungate la Cluj, a fost introdus în societatea lingviştilor şi a istoricilor clujeni, cu care a păstrat legături prieteneşti. De altfel, universitatea din Cluj a fost singura din România care, în 1969, i-a conferit, în cadrul unei ceremonii fastuoase, titlul de Doctor Honoris Causa. Ulterior, ca invitat al Academiei Române, al cărui membru corespondent era din 1947, iar din 1967 membru de onoare, Alf Lombard a întreprins numeroase călătorii în România, la Bucureşti, iar în 1980 a mai vizitat şi Clujul. Străbătând diferite zone ale ţării, a îndrăgit atât muntele cât şi marea, a participat la congrese, colocvii, a prezentat conferinţe şi comunicări. S-a bucurat de un mare prestigiu ştiinţific, iar volumul omagial (*Mélanges de Philologie*) oferit în 1969 la retragerea lui de la catedra de limbi romanice a Universităţii din Lund conţine alături de numele unor savanţi din întreaga lume şi numeroase contribuţii româneşti.

Alf Lombard ajunsese să cunoască foarte bine nu numai limba, ci şi istoria şi realităţile româneşti, asupra cărora se informa continuu. De aceea, în anii celui de al doilea război mondial a considerat că este în măsură să intervină în ziarele suedeze şi la postul de radio, unde, cu obiectivitatea care îl caracteriza, a subliniat „revendicarea îndreptăţită a românilor asupra Transilvaniei” şi a protestat împotriva nedreptului Dictat de la Viena, care răpea României şi Clujul, oraş pe care îl cunoscuse şi de care se simţea legat. Articolul a fost tradus şi a apărut în presa românească şi a produs o puternică impresie asupra cititorilor din toate mediile sociale.

În 1939, ca succesor al lui Emanuel Walberg, a fost numit profesor şi şef al catedrei de limbi romanice la universitatea din Lund, unde a profesat şi a trăit până la sfârşitul vieţii, în martie 1996. A fost creatorul Institutului de Romanistică din Lund, pe care l-a condus din 1948 până la pensionare, şi fondatorul colecţiei „Études Romanes de Lund”.

În prezentarea succintă a scrierilor sale nu putem ocoli conferinţa intitulată *Destinele latinei în Est*, rostită în 1939 cu ocazia primirii ca membru al Societăţii Regale de Ştiinţe Umanistice din Lund, îmbogăţită şi tipărită în 1967. Ideile schiţate aici vor fi dezvoltate mai târziu; concluzia rămâne aceeaşi: româna, continuatoarea latinei orientale, merită interesul romaniştilor în aceeaşi măsură ca şi limbile romanice din vest.

După lucrarea de tinereţe consacrată pronunţării limbii române, în perioada deplinei maturităţi ştiinţifice tipăreşte, în 1954–1955, *Le verbe roumain. Étude morphologique,* două volume însumând 1236 de pagini. Autorul o numeşte o „modestă contribuţie”, dar este, de fapt, opera sa capitală, care a uimit lumea ştiinţifică prin amploare şi rigurozitate, fiind recunoscută ca o lucrare fundamentală pentru lingvistica românească şi romanică. În prefaţa acestei lucrări, a formulat o comparaţie devenită apoi celebră prin plasticitatea ei: cercetările de romanistică bazate doar pe compararea limbilor romanice din vest (franceza, italiana, spaniola) şi care nu ţin seama de latinitatea din est (româna) se aseamănă cu o masă căreia tâmplarul i-a pus numai trei picioare, lăsând colţul al patrulea fără sprijin, periclitându-i astfel echilibrul.

După ce în 1973 tipărise la Lund un volum masiv *Rumänska Grammatik,* prima gramatică românească scrisă în suedeză, apare, în 1974, la Paris, *La langue roumaine. Une présentation.* Este o sinteză a cercetărilor sale asupra românei, bazată pe o amplă documentare şi chiar dacă cele două lucrări se aseamănă în unele privinţe, autorul lor nu acceptă în nici un caz părerea că aceasta ar fi o simplă „traducere” a gramaticii scrise în suedeză.

Ultima mare lucrare consacrată limbii române a fost *Dictionnaire morphologique de la langue roumaine (permettant de connaître la flexion entière des mots qui en possèdent une: substantifs, adjectifs, pronoms, verbs),* redactat împreună cu fidelul său colaborator C. Gâdei, publicat în 1981, tot în franceză, ca şi celelalte. Asupra conţinutului ei suntem informaţi chiar din titlu. Clasificarea şi sistematizarea acestui enorm material (parte dintr-un proiect mai amplu care urmărea realizarea unui dicţionar al limbii române) l-au preocupat câteva decenii.

Un motiv de mare bucurie şi mândrie îl constituia bogata sa bibliotecă românească. A adunat cu pasiune lucrări de specialitate sau volume de literatură, colecţii preţioase de reviste de lingvistică, de etnografie, de folclor, pentru completarea cărora nu obosea să facă insistente demersuri. Tot el a pus bazele bibliotecii române de la Institutul de Romanistică din Lund, pe care a îmbogăţit-o treptat cu lucrări importante, necesare celor care studiau limba română. La înzestrarea lor o mare contribuţie a avut Academia Română, prietenul său Al. Rosetti, precum şi numeroşi lingvişti, oameni de cultură, scriitori, care îi trimiteau lucrările lor cu dedicaţii elogioase. Cea mai mare parte din această valoroasă bibliotecă şi-a găsit un adăpost la universitatea din Trondheim. Prin grija prof. Arne Halvorsen, cunoscător şi iubitor al limbii române, ea este pusă la dispoziţia cititorilor, dar, din păcate, în Norvegia interesul pentru română este astăzi foarte scăzut.

A fost un cunoscător avizat şi un admirator al literaturii române, pe care o considera una dintre cele mai interesante din Europa, un prieten al multor scriitori români. Ca membru al academiei suedeze, a încercat, în repetate rânduri, ca Premiul Nobel pentru literatură să fie atribuit unor scriitori români. Primul pe care l-a recomandat a fost Tudor Arghezi, a cărui operă puţin tradusă era aproape

necunoscută în străinătate, neîndeplinind, din această cauză, condițiile pentru o candidatură cu şanse de reuşită; al doilea a fost Zaharia Stancu, propus în 1973 şi în 1974, când se întrevedeau unele speranțe, care, spre regretul lui, nu s-au adeverit. Apoi s-a gândit la Mircea Eliade. Din păcate, nu a fost susținut suficient din țară.

Erudiție, competență în diferite domenii, pornind de la fonetică, pentru care a manifestat tot timpul un mare interes, morfologie şi sintaxă, până la etimologie şi lexicografie, claritate şi eleganță în redactare, muncă fără oprire, aceste trăsături l-au caracterizat ca om şi ca savant. Lucrările sale sunt fundamentale atât pentru română, cât şi pentru romanistică. Cu prietenul său de o viață Al. Rosetti a purtat o neîntreruptă corespondență, peste 56 de ani. Aceste scrisori, pe lângă valoarea lor documentară, ne dezvăluie şi talentul său de epistolier. După apariția în 1974 a cărții *La langue roumaine. Une présentation,* Al. Rosetti i-a consacrat una dintre inegalabilele sale tablete (*Un ceasornicar de precizie*), din care vom cita câteva rânduri în încheiere: „Un pasionat al cercetării științifice, un maestru în arta gramaticii, animat de o caldă prețuire a fenomenului românesc”.

*IOANA ANGHEL*
*Institutul de Lingvistică şi Istorie Literară*
*„Sextil Puşcariu”*
*Cluj-Napoca, str. E. Racoviță, 21*